

КОМПЕТЕНТНІСТЬ ТА КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ-МАЙБУТНІХ АВІАДИСПЕТЧЕРІВ ЩОДО ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкриваються особливості професійної діяльності авіадиспетчера: професіограма, важливі професійні якості та їх значимість. Визначено основні компетенції щодо здоров'язбереження у майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: авіадиспетчер, професіограма, професійно важливі якості, компетентність, здоров'язбережувальні компетенції.

Актуальність. Розробка нових вітчизняних стандартів вищої освіти, створення уніфікованих міжнародних професійних стандартів на основі компетентнісного підходу та актуальних освітніх програм, які базуються на відображенні якісних результатів освітнього та виробничого процесів шляхом визначення компетенцій, на думку вчених, забезпечить їх порівнянність з європейськими освітніми та кваліфікаційними системами, звернення вищої освіти до запитів економіки та ринків праці, а тим самим забезпечить і зміцнення позицій вищої освіти України в загальноєвропейському освітньому та дослідницькому просторі.

Поняття компетентнісної освіти, освітньої компетентності прийшло до нас із зарубіжних країн, де його широко вживають і досліджують уже близько двадцяти років. В українському освітньому просторі протягом останніх років відмічається неухильно зростаюча активність щодо досліджень з даної тематики. З іншого боку, на різних рівнях також аналізуються зараз вимоги до професійно-особистісних компетенцій, які мають бути сформовані у сучасних фахівців з різних галузей, особливо у зв'язку з приєднанням до Болонського процесу. Інтегрування освітньої системи до європейського освітнього простору визначило протиріччя між, звичним традиційним підходом до підготовки фахівців у вищій школі, та принципово новими парадигмами вищої освіти СВЕ (Competence – based education), принципами Болонського процесу, основаними на формуванні у студентів певних компетенцій та діагностуванні рівня компетентностей фахівців-випускників ВНЗ як результату вищої освіти. У діючому законі України «Про вищу освіту» зазначено, що «якість вищої освіти – це сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства». Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (соціальних і особистісних) і професійних компетенцій особистості.

Розгляд сучасної концепції фізичного виховання, як складової частини вищої гуманітарної освіти, свідчить про важливість переорієнтації на визначення компетенцій, що забезпечить якість освіти адекватну вимогам часу. Відповідно виникає необхідність аналізу психофізіологічних особливостей праці авіафахівців, визначення основних вимог до їхньої здоров'язбережувальної професійної діяльності, обґрунтування сукупності здоров'язбережувальних компетенцій студентів.

З огляду на це **метою статті** є визначення здоров'язбережувальних компетенцій студентів-майбутніх авіадиспетчерів.

Для реалізації мети необхідно виконати такі **завдання**:

- зробити аналіз психофізіологічних особливостей праці авіадиспетчерів;
- обґрунтувати сукупність здоров'язбережувальних компетенцій студентів.

До основних методів даного дослідження відносяться: опитування, анкетування, розробка професіограми, аналіз і синтез отриманого матеріалу.

Для створення більш чітких позицій у розумінні вимог до професійної діяльності та виявлення значущих компетенцій для даної професії нами були проведені опитування фахівців, що працюють безпосередньо в диспетчерській службі аеропорту «Бориспіль». Аналіз даних анкетного письмового опитування припускав з'ясування питань, що стосуються професійно важливих психофізіологічних характеристик, характеру та умов праці, шкідливих умов професії і захворювань для розробки професіограми і подальшого визначення основних здоров'язберігаючих компетенцій.

Результати дослідження

Висока ефективність авіаційних перевезень великою мірою визначається рівнем розвитку служби управління повітряним рухом, роль і значення якої зростає з кожним роком. Досліджуючи процес управління повітряним рухом, науковці А. Даримов, Т. Чернаєнко, Р. Макаров, Я. Фурдуй, Г. Крижановський та ін., визначали його як найбільш складний в операторській діяльності, який пов'язаний з отриманням, обробкою та аналізом великої кількості різноманітної інформації, розгалуженим взаємодією з різними службами, видачею команд при високій відповідальності за прийняті рішення під час гострого ліміту, а в екстремальних умовах і дефіциті часу.

Проведений аналіз професійної діяльності авіадиспетчера дозволив виявити особливості характеру і умов праці, необхідні професійні якості фахівця (табл. 1).

Професія авіадиспетчера (диспетчера обслуговування повітряного руху) належить до такого типу операторських професій, головна риса яких – безперервний контроль за повітряною обстановкою і керування повітряним рухом у межах зони його відповідальності, для забезпечення безпечного, регулярного і упорядкованого руху повітряних суден (ПС). Виконуючи ці завдання авіадиспетчер використовує радіотехнічні засоби, засоби радіозв'язку з екіпажами ПС, а також електровз'язку з суміжними секторами та іншими фахівцями. Робоче місце авіадиспетчера обладнується моніторами відображення повітряної обстановки, метеообстановки, різними сигнальними табло, довідковою інформацією, засобами зв'язку та ін. Контроль за рухом ПС здійснюється від моменту покидання їм стоянки перед зльотом на аеродромі вильоту до зарулювання на стоянку після посадки на аеродромі призначення [0]. Така робота вимагає швидкої та чіткої подачі команд, миттєвого перемикання уваги для координації виконавців, що знаходяться на значних відстанях один від одного. Діяльність авіадиспетчера включає наступні психологічні процеси: прогнозування, планування, сприйняття й переробку інформації, ухвалення рішення та контроль результатів.

Таблиця 1

Професіограма спеціальності «Диспетчер обслуговування повітряного руху»

Ознаки та чинники професійної діяльності	
Перелік	Опис
1	2
Позначення спеціальності	
галузь знань	0701 «Транспорт і транспортна інфраструктура»
напрям підготовки	070102 «Аеронавігація»
кваліфікація	3144 «Диспетчер обслуговування повітряного руху»
Первинні посади які може займати фахівець (відповідно до «Державного класифікатора професій» ДК003:2005)	Диспетчер районного диспетчерського пункту; диспетчер зі збору навігаційної інформації; технік з аеронавігаційної інформації; диспетчер пункту збору донесень; диспетчер пункту передпольотного інформаційного обслуговування; диспетчер-інструктор диспетчерських тренажерів; диспетчер аеродромного диспетчерського пункту; диспетчер диспетчерського пункту посадки (кола підходу); диспетчер з перельотів; диспетчер з руху (літаків); диспетчер стартового диспетчерського пункту; диспетчер центру керування повітряним рухом; диспетчер-інспектор з руху (літаків); диспетчер-інструктор.
Підприємства, організації (місце роботи)	Диспетчерська служба аеропорту
Сутність та основний зміст професійної діяльності	
Об'єкт діяльності	Інфраструктура та управління повітряним рухом
Предмет праці	За предметом праці належить до типу – «людина-знакова система», «людина-техніка», «людина-людина»
Функції працівника	Виконавча, організаційно-управлінська, дослідницька, проектувальна, контрольна.
Типові трудові дії, операції	Спостереження – отримання інформації про повітряну обстановку та первинне оцінювання даних вимірювань. Аналіз даних – оцінка їх достовірності, ідентифікація, класифікація та оцінка параметрів руху кожного ПС. Узагальнення – формування загальної картини повітряної обстановки. Оцінювання – розпізнавання небезпечних ситуацій: відхилень від планової траєкторії, потенційно конфліктних ситуацій, небезпечних зближень та т.п.. Прийняття рішень – розгляд можливостей розв'язання стандартних і

	нестандартних ситуацій. Передача команд на ПС. Контроль правильності їх отримання та виконання.
--	---

Продовження табл. 1

Ознаки та чинники професійної діяльності	
Основні робочі органи, системи організму і групи м'язів	Аналізатори: зоровий, слуховий. Органи і системи: центральна нервова система, позні м'язи (спина, шия, плечовий пояс)
Помилки в роботі	Допущені помилки можуть призвести до зупинки технологічного процесу або виникнення небезпечних ситуацій для життя людей
Оцінка ефективності праці	Забезпечення безпечного, регулярного і впорядкованого руху ПС.
Об'єктивні умови роботи, особливості її регламенту та динаміки	
Засоби праці	Радіотехнічні засоби навігації, засоби радіозв'язку з екіпажами ПС, а також електрозв'язку з суміжними секторами та іншими фахівцями (робоче місце обладнується моніторами відображення повітряної обстановки, метеобстановки, різними сигнальними табло, довідковою інформацією, засобами зв'язку та ін.)
Суб'єкти праці, характер спілкування	Екіпажі повітряних суден; служби аеропорту, що забезпечують політ; диспетчера суміжних зон. Постійне спілкування (отримує і повідомляє інформацію)
Організація та режим праці	Режим роботи – позмінний (ранок, день, ніч). Зміна – 6 годин. Авіадиспетчер обов'язково має 20-хвилинний відпочинок після двогодинної роботи за пультом (інакше втрачається концентрація), а при високій інтенсивності, близькій до пропускнуї спроможності аеропорту, 10-хвилинну перерву після кожної години роботи. Після нічного чергування надаються три вихідних дні.
Рухова активність. Фізичне навантаження (важкість праці) та його спрямованість. Робоча поза.	Рухова активність низька. Диспетчер здійснює діяльність у приміщенні, сидячи за робочим місцем. Діяльність здійснюється невідривно від колективу. Професійне спілкування відбувається безпосередньо, за допомогою технічних засобів зв'язку або умовних сигналів. Фізичне навантаження випадає на позні м'язи (спина, шия, плечовий пояс).
Характер психічного навантаження	За психоемоційним навантаженням є однією з найбільш небезпечних і відповідальних професій, пов'язаних з технікою і людським життям. Нервово-психічні перевантаження, розумове перенапруження, емоційні перевантаження, перенапруження аналізаторів. Висока відповідальність при великому обсязі роботи, висока швидкість прийняття рішень – все це означає підвищену нервову напругу.
Професійні шкідливі чинники та захворювання	Інтелектуальні, зорові, слухові перевантаження; необхідність прийняття важливих рішень в умовах дефіциту часу; висока соціальна відповідальність; психоемоційне перевантаження, що вимагає напруження уваги і пам'яті; гіподинамія; робота в нічні зміни, що приводить до порушення біоритмів; наявність стресових ситуацій під час роботи; евристичний характер діяльності. Викликає суттєві психофізіологічні реакції у вигляді порушення церебральної гемодинаміки, розвиток загального стомлення та зниження зору, підвищення артеріального тиску, підвищення рівня реактивної та особистісної тривожності, психосоматичні захворювання. Серед працюючих диспетчерів виявлені захворювання психогенної природи, невротичні розлади, гіпертонічна хвороба, хвороби органів травлення та ін.
Вимоги до фахівця	
Професійні знання	Диспетчер повинен знати схему безпечних інтервалів між літаками в момент зльоту, у польоті і при посадці; принципи спостереження за літаками за допомогою радіолокатора; порядок радіообміну з літаками та службами аеропорту; методи обліку інформації про метеоумови, про стан злітно-посадкової смуги, про готовність екіпажу літака, про хід виконання польоту. На кожну робочу ситуацію є встановлені правила, інструкції та сценарії поведінки, і диспетчер зобов'язаний їх знати. Він повинен знати закони повітряної навігації, розбиратися в авіаційній метеорології та ін.

Професійні вміння та навички	Всі дії диспетчера строго регламентовані. Він повинен уміти вказувати певну висоту та маршрут польоту кожному літаку, що знаходиться в повітрі; дотримуватися безпечних інтервалів між літаками в момент зльоту, у польоті і при посадці; вести за допомогою радіолокатора спостереження за літаками; вести радіообмін з літаками, службами аеропорту, диспетчерами суміжних зон; повідомляти інформацію про метеоумови, про стан злітно-посадкової смуги, готовності екіпажу, про хід виконання польоту.
------------------------------	---

Закінчення табл. 1

Відповідний рівень знань англійської мови	Знання англійської мови в межах, встановлених міжнародними нормами. IV обов'язковий рівень за шкалою ІКАО з 2011 року
Відповідний стан здоров'я	Стан здоров'я, що відповідає «Правилам і порядку медичної сертифікації авіаційного персоналу цивільної авіації», які розроблені у відповідності з вимогами ICAO (DOC 8984 – AN/89). Авіадиспетчер регулярно проходить лікарсько-льотну експертну комісію за аналогією з пілотами цивільної авіації, за результатами якої видається висновок про професійну придатність, що дозволяє йому продовжувати роботу протягом наступних 2 років.
Ключові професійно-значущі фізичні якості та психофізичні функції	Гарний загальний фізичний розвиток – витривалість, швидкість, сила, координованість. Збереження працездатності при стомленні. Активність. Швидкість реакції. Витривалість до емоційних навантажень. Статична витривалість позних м'язів (спини, шиї, плечового пояса). Витривалість зорового аналізатора. Стійкість до гіподинамії. Фізична працездатність
Ключові професійно-значущі психічні якості та особистісні властивості	Властивості уваги (високий рівень концентрації, розподілу, переключення і стійкості уваги). Швидкість і пластичність мислення. Великий обсяг оперативної пам'яті. Рішучість. Висока швидкість протікання розумових процесів. Емоційна, вольова стійкість. Здатність організовувати свою діяльність в умовах великого потоку інформації і різноманітності поставлених завдань. Стратегічне мислення. Відповідальність, передбачливість, пунктуальність, педантичність. Організаторські здібності, здатність працювати в команді. Здатність діяти чітко в екстремальній ситуації.

Відповідно до критеріїв «Гігієнічної класифікації праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу» (№ 528

від 27.12.2001), що прийнята в Україні, напруженість диспетчерської праці (за показниками «інформаційне навантаження, «час зосередження уваги», «особиста відповідальність за життя інших людей» тощо) відповідає III класу 3 ступеня шкідливості умов праці [0].

Дослідники М. Болотова, В. Купін, М. Петрова вказують на комплекс негативних факторів, які зумовлюють високу напруженість праці: циклічність нічних змін; управління повітряним рухом при наявності точок перетину маршрутів, конфліктних ситуацій, особливих випадків у польоті, відмов технічних засобів, складних метеорологічних умов. В ході дослідження вони зробили висновок щодо збільшення захворюваності авіадиспетчерів, у яких переважають розлади психогенно обумовленої природи. Причинами відсторонення авіадиспетчерів від роботи за станом здоров'я у 50 % випадків були хвороби психосоматичного генезу, пов'язані з хронічною нервово-емоційною напругою [0].

Науковці Д. Валєєва, Г. Пишнов, А. Ворона, О. Головіна у своїх дослідженнях також констатують той факт, що професійна діяльність авіадиспетчера пов'язана з впливом на організм комплексу шкідливих і небезпечних факторів. А тривала професійна діяльність (більше 10 років) викликає істотні зміни психофізіологічного стану, які характеризуються вегетативно-регуляторними порушеннями з боку центральної гемодинаміки, зниженням акомодатції і підвищенням рівня особистісної тривожності. Такого роду зміни характеризують стан «професійного стресу» [0, 0, 0]. Л. Шевчук досліджуючи стан здоров'я авіадиспетчерів доводить, що хоча в останній час характерне омолодження диспетчерського складу стала очевидною тенденція до збільшення захворювання у віковій категорії до 29 років. Проте кількість осіб диспетчерського складу, що не мають відхилень у стані здоров'я, зменшується, так в 2007 р. – 43,5 %, а в 2010 р. – 39,8 %.

Проведений аналіз результатів опитування показав що 82 % респондентів розуміють важливе значення здоров'я та визнають його найбільш значущою цінністю в даний період свого життя.

Із показників, що виявлені в процесі опитування, були визначені шкідливі фактори професійної діяльності та їх вплив на стан авіадиспетчера (табл. 2).

Також ми мали на меті визначити які проблеми зі здоров'ям виникають у фахівців під час професійної діяльності. І отримали наступні результати:

1. Після денної зміни 100 % респондентів відчувають загальну втому, 39,8 % – біль у спині (шийний, поперековий відділ), 45,6 % – погіршення зору та 13 % – головний біль.

2. Після нічної зміни 100 % – відчувають загальну втому, 56,5 % – біль у спині (шийний, поперековий відділ), 60,8 % – погіршення зору, 26,1 % – головний біль, 26,1 % – наявність набряків на ногах наприкінці зміни.

Таблиця 2

Негативні фактори професійної діяльності авіадиспетчера

Вплив на стан авіадиспетчера	Негативні фактори	% відношення від загального числа опитованих
Дуже впливає	Психоемоційне напруження	82,6 %
	Робота в нічні зміни	82,6 %
	Малорухливість	78,3 %
	Необхідність прийняття рішення в умовах дефіциту часу	65,2 %
	Зорове перевантаження	65,2 %
	Робоча поза сидячи	60,9 %
	Інтелектуальне перевантаження	56,5 %
Існують, але мають невеликий вплив	Слухове перевантаження	78,3 %
	Висока соціальна відповідальність	78,3 %

На запитання анкети «Чи маєте Ви будь-яке хронічне захворювання?» відповіді фахівців були такими: «не мають» 60,9 % респондентів, «мають одне хронічне захворювання» – 21,7 %, «мають і не одне» – 17,4 %.

Наводимо результати відповідей на запитання «Кількість застудних захворювань протягом року?»: «Не хворіли» 13 % опитованих, «хворіли 1 раз» – 47,8 %, «хворіли 2–4 рази» – 39,2 %. Отримані показники можуть бути наслідками таких чинників, як брак рухової активності, неправильне харчування, емоційна неврівноваженість, зайва вага, шкідливі звички або шкідливі умови праці тощо, які змушують організм усе більше і більше задіювати адаптаційно-компенсаторні механізми, витрачаючи при цьому свої життєві сили. Відбувається зниження рівня здоров'я. У результаті спочатку виникають незначні відхилення, потім людина частіше хворіє, а згодом з'являються серйозні розлади в стані здоров'я.

Відповіді на запитання «Чи дотримуетесь Ви норм і правил здорового способу життя?» розподілилися в такий спосіб: 57 % респондентів дали відповідь – «не завжди» і 43 % – «дотримуються здорового способу життя». Результати відповідей на запитання «До яких заходів для здоров'язбереження Ви вдаєтесь?» засвідчили, що «не використовують у повсякденному житті якихось засобів здоров'язбереження» 51 % респондентів, 16 % – «відвідують сауну та роблять масаж», 18 % – «відмова від шкідливих звичок» і 35 % – «роблять фізичні вправи».

Так на питання «Як Ви оцінюєте роль фізичної культури та спорту у збереженні та зміцненні здоров'я?» – 54 % фахівців відповіли, що «треба обов'язково займатися фізкультурою», 35 % – відзначили, що «достатньо просто вести активний спосіб життя», тоді як 9 % – відповіли, що «бажано займатись, але можна обійтись і без неї». І відповідно на питання «Як часто Ви займаєтесь фізичною культурою» маємо наступний результат: «більше 2-х разів на тиждень» – 21 %, «1–2 рази на тиждень» – 23 %, «рідко, за бажанням» – 56 %. Серед основних причин, що перешкоджають активному включенню в фізкультурну діяльність були названі: «брак часу» – 28 %, «власна пасивність» – 30 %, «немає бажання, інтересу» – 9 %, «немає впевненості в необхідності занять» – 9 %. А відповіді на питання «Як Ви відновлюєте свою працездатність після денної зміни?» були такими: «сплю» – 43,5 %, «відпочиваю, дивлюсь телевізор» – 30,4 %, «достатньо трохи пройтись» – 8,1 %, «роблю фізичні вправи» відповіли 18 % респондентів.

Отже, розуміючи важливе значення здоров'я та визнаючи його найбільш значущою цінністю в даний період свого життя, усвідомлюючи негативний вплив шкідливих факторів професійної діяльності, дуже малий відсоток респондентів вдається до заходів здоров'язбереження і на практиці застосовують комплекси фізичних вправ для профілактики захворювань. Респонденти не докладають максимуму зусиль для збереження здоров'я, не виконують вправ для психорегуляції свого стану, не мають мотивації до постійних занять фізичними вправами.

Безперечно, низький рівень готовності фахівців до здоров'язбереження є наслідком неефективної теоретичної та методичної підготовки студентів з фізичного виховання, недостатньої гуманістичної і професійної спрямованості в тих вищих навчальних закладах, де вони навчалися, неналежного формування в них мотивації до оздоровчої діяльності, низької дієвості дидактичного наповнення практичних розділів. За результатами опитування лише 26 % фахівців зазначили, що отримали достатній рівень теоретичної та методичної підготовки з фізичного виховання під час навчання у ВНЗ.

Внаслідок цього, на наш погляд, виникає необхідність розробки такої концепції організації процесу професійної підготовки студентів, яка могла б забезпечити і збереження здоров'я майбутніх авіафахівців, і формування їх готовності до здоров'язберігаючої діяльності в рамках своєї спеціальності, а так само виробило б стійку потребу до самоорганізації в цьому напрямку. Отже головним результатом фізичного виховання має бути не тільки досягнення фізичної й технічної підготовленості, а й сформована здоров'язбережувальна компетентність як невід'ємна складова загальної професійної компетентності фахівця.

У діючому законі України «Про вищу освіту» зазначено, що «якість вищої освіти – це сукупність якостей особи з вищою освітою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства». Під поняттям «компетентнісний підхід» розуміється спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток ключових (соціальних і особистісних) і професійних компетенцій особистості. Підготовка за компетенціями – підготовка кадрів, яка розвиває знання, навички та вміння, необхідні для досягнення рівня компетенції, встановленого дескриптором (описом) кваліфікації.

Головним чином виділяють два типи компетенцій:

– ключові (соціальні і особистісні), що необхідні для адаптації наявних знань до нових вимог і ситуацій у трудовій діяльності та для отримання нових знань. Підрозділяються на соціально-особистісні, загальнонаукові, інструментальні;

– професійні, що відносяться до технології трудової діяльності. Підрозділяються на загально-професійні та спеціалізовано-професійні.

Компетенції, на формування яких спрямоване вивчення тієї або іншої дисципліни освітньо-професійної програми, називають «дисциплінарними компетенціями». Такі компетенції, сформульовані у більш вузьких межах знань, умінь і навичок, дозволять визначити внесок конкретної дисципліни у формуванні ключових та професійних компетенцій.

Компетенції, зводяться до практичних навичок, що сформовані у результаті «автоматизації знань», є одиницями навчальної програми й утворюють елементи компетентності. Компетентність, як і компетенція, виступає інтегральною характеристикою особистості, і є набутою якістю.

Під здоров'язбережувальною компетентністю ми розуміємо інтегративну властивість особистості майбутнього авіафахівця, що включає знання, вміння, практичний досвід, засновані на сформованому мотиваційно-ціннісному відношенні до здоров'я, що виражається у здатності і готовності вирішувати завдання, пов'язані з реалізацією збереження здоров'я в процесі професійної діяльності та в особистому житті, використовуючи здоров'язбережувальні компетенції.

Основою здоров'язбережувальної компетенції є усвідомлення пріоритету здоров'я, турбота про здоров'я як необхідний фактор людського життя та професійної діяльності авіафахівця.

Здоров'язбережувальну компетенцію ми визначаємо як інтегральну властивість особистості, яка заснована на сформованому мотиваційно-ціннісному відношенні до свого здоров'я, що включає теоретичні знання й розуміння щодо здоров'язбереження, практичне й оперативне застосування цих знань до конкретних ситуацій.

Науковець М. Віленський зазначає, що при розробці соціально-особистісних компетенцій та їх реалізації у професійній підготовці студентів необхідно актуалізувати компетенції здоров'язбереження: готовність до постійної самозміни; внутрішньоособистісну відповідальність за власне здоров'я;

здатність жити в злагоді з самим собою; оволодіння прийомами самовідновлення після перевантажень; вироблення адекватних засобів подолання небажаних станів; оволодіння прийомами психічної саморегуляції і нормалізації рівня працездатності, усунення наслідків професійного стомлення; попередження можливих особистісних деформацій у своїй професії; виключення зі свого життя саморуйнівних стратегій поведінки [0].

Аналіз стандартів вищої професійної освіти, а саме освітньо-кваліфікаційної характеристики бакалавра галузі знань 0701 «Транспорт і транспортна інфраструктура» напряму підготовки 070102 «Аеронавігація» кваліфікації 3143 «Пілот (другий пілот)», 3144 «Диспетчер обслуговування повітряного руху», 3152 «Інженер з безпеки руху» показав, що одною із типових задач діяльності соціально-виробничих функцій фахівця визначено «постійне підтримування фізичного та психологічного стану» [0, с. 39], що потребує формування певних компетенцій, а саме компетенції випускників ВНЗ «розуміння необхідності та дотримання норм здорового способу життя» та умінь, які їх відображають: пропагувати і вести здоровий спосіб життя, фізично самовдосконалюватися, використовуючи надбання сучасної фізичної культури та спорту; розробляти здоровий режим роботи та відпочинку як особисто, так і для працівників підлеглого колективу і дотримуватись його, використовуючи чине законодавство України; дозувати навантаження, уникати систематичної перевантаженості, розвивати власну стресовитривалість та зберігати трудову активність в екстремальних ситуаціях [0, с. 40].

А. Кардашевський у своїх дослідженнях доводить що формування здоров'язберігаючої компетентності студентів передбачає таку логіку: знання щодо здоров'язбережувальності, засвоєні студентами, сприяють усвідомленню важливості проблем, що виникають при взаємодії особистості і технічних систем. Дані знання впливають на формування здоров'язбережувальної потреби студентів. При цьому знання трансформуються у переконання студентів, які закладають основу здоров'язбережувального світогляду. У свою чергу світогляд визначає ціннісні орієнтації, ідеали особистості студентів, обумовлює ставлення до техніки. Ціннісні орієнтації, ідеали, ставлення до техніки проявляються в діях, вчинках, поведінці, звичках студентів, тобто здоров'язбережувальна поведінка є наслідком реалізації змісту здоров'язбережувальної свідомості. Дії, вчинки, поведінка, звички студентів проявляються в здоров'язбережувальній діяльності [0].

Отже головним результатом фізичного виховання має бути не тільки досягнення фізичної й технічної підготовленості, а й сформована здоров'язбережувальна компетентність як невід'ємна складова загальної професійної компетентності фахівця. Компетентнісний підхід у фізичному вихованні ґрунтується на міждисциплінарних, інтегрованих вимогах до результату освітнього процесу. Використання компетентнісного підходу, на нашу думку, дозволить сучасному навчальному процесу створити умови для формування готовності студентів–майбутніх авіафахівців до особистого здоров'язбереження, озброїти на рівні компетентного володіння необхідними професійно-спрямованими знаннями, підготувати їх до здійснення ефективної здоров'язбережувальної діяльності у майбутньому професійному середовищі.

Висновки

Таким чином в контексті нашого дослідження було визначено, що професія авіадиспетчера характеризується високою професійною та юридичною відповідальністю в забезпеченні безпеки польотів, вираженим інтелектуальним та емоційним напруженням, наявністю стресових ситуацій під час роботи, змінним режимом праці, що призводить до порушення біоритмів, а також евристичним характером діяльності. Неприятливі фактори, які супроводжують діяльність фахівця, знижують його працездатність і сприяють розвитку втоми під час професійної діяльності та в кінцевому результаті призводить, до зниження рівня здоров'я і виникнення професійних захворювань.

Аналіз літератури з проблеми дослідження стану здоров'я авіадиспетчерів засвідчив, що специфіка їхньої професійної діяльності впливає на появу низки фахових захворювань, а саме: викликає суттєві психофізіологічні реакції у вигляді порушення церебральної гемодинаміки, розвиток загального стомлення та зниження зору, підвищення артеріального тиску, підвищення рівня реактивної та особистісної тривожності, психосоматичні захворювання. Серед працюючих диспетчерів виявлені захворювання психогенної природи, невротичні розлади, гіпертонічна хвороба, хвороби органів травлення та ін.. З погляду на це сучасні умови професійної діяльності передбачають насамперед озброєння здоров'язбережувальними знаннями, вміннями та навичками, які допомагають підтримувати власне здоров'я на належному рівні.

Аналіз стандартів вищої професійної освіти показує, що однією із ключових соціально-особистісних компетенцій випускника авіаційного ВНЗ є його готовність до здоров'язберігаючої діяльності, як по відношенню до себе самого, так і по відношенню до оточуючих.

Список літератури

1. *Макаров Р. Н.* Научные основы физической подготовки летного состава: учебник / Р. Н. Макаров, Я. О. Фурдуй. – М., 2007. – 920 с.
2. *Гігієнічна класифікація праці за показниками шкідливості та небезпечності факторів виробничого середовища, важкості та напруженості трудового процесу* (№ 528 від 27.12.2001). – К., 2001 – 46 с.
3. *Свищев Г. П.* «Авиация: Энциклопедия». – М. : Большая Российская энциклопедия, 1994. – 736 с.
4. *Дарымов Ю. П.* Технологическая работа диспетчерского состава службы движения. Деятельность диспетчера в процессе управления воздушным движением: Учебн. пособ. – Л., 1979. – 96 с.
5. *Чернаенко Т. К.* Психограмма диспетчера УВД // Методы и модели анализа процессов УВД. – Л. : ОЛАГА, 1981. – С. 50–64.
6. *Болотова М. А.* Оценка состояния профессионального здоровья авиадиспетчеров [Электронный ресурс] / М. А. Болотова, В. В. Купин, М. В. Петрова // Вестник психотерапии. – 2007. – Режим доступа: <http://www.vash-psiolog.info/psihoterapiya/16967-ocenka-sostoyaniya-professionalnogo-zdorovya-aviadispetcherov.html>
7. *Валеева Д. Р.* Коррекция адаптационных возможностей при профессиональной деятельности в экстремальных условиях: дис. канд. мед. наук: 14.00.25 / Валеева Дина Ренатовна. – М., 2007. – 125 с.
8. *Ворона А. А.* Оценка и коррекция функционального состояния организма авиационных специалистов, работающих с видеодисплейными терминалами: Воен.-мед. журн. / А. А. Ворона, О. Л. Головина. – М., 2000. – №5. – С. 321.
9. *Пишинов Г. Ю.* Порівняльна характеристика умов і характеру праці та стану здоров'я авіадиспетчерів та інженерно-технічного персоналу з забезпечення керування повітряним рухом / Г. Ю. Пишинов // Довкілля та здоров'я. – К., 2009. – № 2. – С. 48–52.
10. Освітньо-кваліфікаційна характеристика бакалавра галузь знань 0701 «Транспорт і транспортна інфраструктура» напрям підготовки 070102 «Аеронавігація» кваліфікації 3143 «Пілот (другий пілот)», 3144 «Диспетчер обслуговування повітряного руху», 3152 «Інженер з безпеки руху» / Кол. авт. за заг. керівн. В. П. Харченко. – К. : НАУ, 2009. – 49 с.
11. *Виленский М. Я.* Здоровье как ценность профессиональной подготовки специалиста в вузе: Проблемы университетского образования. Технологическое образование на современном этапе: проблемы, тенденции, перспективы // материалы Международной научно-практической конференции. Т. 2 / М. Я. Виленский. – Тольятти: ТГУ, 2010. – С. 254–256.
12. *Кардашевский А. И.* Формирование профессиональных здоровьесберегающих компетенций у студентов-будущих операторов сложных технических систем: дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Кардашевский Алексей Иванович. – Самара, 2011. – 180 с.

С. В. Орgeeва

Компетентность и компетенции студентов-будущих авиадиспетчеров для здоровьесбережения в профессиональной деятельности

В статье раскрываются особенности профессиональной деятельности авиадиспетчера: профессиограмма, профессионально важные качества и их значимость. Определены основные здоровьесберегающие компетенции будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: авиадиспетчер, профессиограмма, профессионально важные качества, компетентность, здоровьесберегающие компетенции.

S. Orgeeva

Competence of students-future air traffic controllers as to their health protection in professional activity

The article highlights the peculiarities of professional activity of air traffic controllers such as: profессиограмма, important professional skills and their importance. Main health-protecting competencies of future professional activity are defined.

Key words: air traffic controller, profессиограмма, important professional skills, competence, health-protecting competencies.